

VPRAŠANJA ZA IZPIT UVOD V PRAVO

1. Pojem države in njene bistvene prvine.

Z država v ožjem pomenu označujemo javne oblasti v posamezni družbi ne glede na stopnjo njene izoblikovanosti in način njenega uveljavljanja. S tem pojmom bi lahko označili vse organizacije javne oblasti v človeški zgodovini.

Za dosego vsaj relativnega družbenega miru in varnosti je bilo nujno izumiti državo, organizacijo, ki v svojih rokah osredotoči (monopolizira) sredstva za prisiljevanje ljudi. Na kratko država je monopolna organizacija prisiljujoče javne oblasti.

Sestavine dražave: ozemlje, prebivalstvo, organizacija prisiljujoče javne oblasti.

OZEMLJE

Je natančno določen prostor na katerem živijo prebivalci in kjer država uveljavlja svojo oblast.

Gre za tridimenzionalni prostor: površina zemlje (kopno in vode), zračni prostor in podzemlje.

Ker je ozemlje prostor, na katerem sme posamezna država izvrševati svojo oblast, morajo biti meje ozemlja karseda natančno določene.

PREBIVALSTVO

Sestavljajo ljudje ki so na ozemlju države trajno ali začasno podrejeni posamezni državni oblasti. S pravnega vidika sestavljajo prebivalstvo državljani in tujci.

Državljanstvo je trajna vez posamezne osebe z državo in njenim pravnim redom. To vez lahko označimo kot posameznikov pravni položaj, sestavljen iz pravic in dolžnosti, ki jih država državljanu priznava.

Prevladujeta 2 kriterija za pridobitev državljanstva:

- kraj rojstva (jus soli) in
- državljanstvo staršev ne glede na kraj rojstva (jus sanguinis).

Lahko tudi z naturalizacijo: državljanstvo pridobi oseba, ki sicer ne izpolnjuje nobenega od kriterijev, toda dalj časa živi na ozemlju države in izpolnjuje še nekatere druge pogoje.

Vstop tujcev v državo ter njihove pravice in dolžnosti med bivanjem v državi urejajo človekove pravice in svoboščine ter skušajo doseči čim manjše razlikovanje med državljani in tujci. Z vstopom v Evropsko unijo imamo tudi evropsko državljanstvo.

ORGANIZACIJA PRISILJUJOČE JAVNE OBLASTI, NJENA SUVERENOST

Organizirana oblast je tista prvina v opredeljevanju države, ki s svojimi bistvenimi značilnostmi omogoča jasno razlikovanje države od katerekoli druge oblike družbene organiziranosti.

Država je najmočnejša družbena organizacija, ki monopolno (izključujoče) razpolaga s sredstvi za fizično (telesno) prisiljevanje, oblikuje normativni red, ki je zato prisilni red, ki zagotavlja vsaj relativno družbeno urejenost ter mir in varnost. Na svojem ozemlju je država najvišja, najmočnejša, izvorna in neodvisna organizacija – označujemo s pojmom SUVERENOST. Poznamo notranjo in zunanjo suverenost.

2. Opredeli pojem legitimnosti državne oblasti.

Kljub temu, da je državna organizacija, ki si podreja civilno družbo na prisilen način, se moramo zavedati, da dolgoročno posamezne družbe ni mogoče obvladati s silo. Vzpostaviti je treba vsaj povprečno mero zaupanja med državno oblastjo in prebivalstvom, ki omogoča prostovoljno podrejanje oblastnim odločitvam.

Legitimna je zato tista oblast, ki se ji podrejamo v prepričanju, da so njene odločitve sprejemljive se pravi take, da ustrezajo načinu ljudi ter splošnim predstavam o tem, kako naj bo družbeno življenje urejeno. Z dokazovanjem svoje legitimnosti poskuša oblast utemeljiti svojo pravico do vladanja. Legitimna je poslej le tista oblast, ki si jo izbere ljudstvo in so ji meje njenega delovanja zarisane s temeljnimi človekovimi pravicami in svoboščinami. Taka oblast uživa vsaj povprečno družbeno soglasje. Seveda pa je tudi v demokratičnih družbah legitimnosti predvsem ideal, ki se le deloma obsega.

Dojemanje legitimnosti oblasti poteka na dveh ravneh:

- na ravni konkretnega doživljanja oblasti (vsakodnevno soočanje z njenimi odločitvami),
- na simbolični ravni – oblast nas poskuša prepričati o svojem pomenu in moči (sem sodijo: zastave, grbi, spomeniki, parade, obredi...).

3. Povezava med državo in pravom.

Države ni brez prava in pravo ne more biti brez države. Ne moremo si zamisliti države brez ustreznega sistema pravil, ki na eni strani omogoča samo oblikovanje države kot posebne organizacije, v kateri je potrebno določiti vloge (pristojnosti) ljudi in medsebojne odnose, sredstva ki so jim na razpolago za opravljanje državne dejavnosti, na drugi strani pa ta sistem pravil določa odnos države do prebivalstva.

Za izoblikovanje državne organizacije in za uresničevanje njene temeljne funkcije – usmerjanje družbe k določenim ciljem – se je morala izoblikovati posebna vrsta družbenih pravil, ki jih imenujemo PRAVNA PRAVILA.

Država je najpomembnejši oblikovalec prava, njeni organi ustvarjajo najpomembnejše splošne pravne akte (vire prava) in tudi posamične pravne akte (pravne in sodne odločbe).

Država s prisilnimi sredstvi zagotavlja učinkovitost prava. Učinkovitost prava ne temelji le na prisili, a brez nje bi bilo pravo razorožen normativni red, izginila bi njegova prednost v primeru z drugimi družbenimi normativnimi sistemi.

Bistvena značilnost države je, da je pravna organizacija. Pravna pravila določajo njihovo sestavo (državnih organov), način njihovega odločanja ter njihove medsebojne odnose.

Pravo določa značilnosti države kot pravnega subjekta v mejah državnega ozemlja in tudi v mednarodnih odnosih.

Cilje, ki jih država lahko doseže s pravom, bo mogoče doseči zgolj tedaj, če se pri oblikovanju teh ciljev in pri njihovem udejanjanju država podredi značilnostim pravnega urejanja.

4. Pravna in socialna država - opredelite pojma in ju povežite s pojmom sodobne države.

Pravna država je kriterij za ocenjevanje legitimnosti državne oblasti.

Utemeljevanje novodobne države kot pravne države pomeni predvsem pravno zajetje bistvenih prvin liberalne demokratične države. Zasnovo pravne države so v drugi polovici 19. stoletja izoblikovali nemški pravni teoretiki. Temeljna zahteva iz te zasnove je, da je treba državno oblast pravno omejiti v skladu s pravno določenimi pristojnostmi in splošnimi pravnimi akti. S takim ravnanjem naj bi se država oddaljila od značilnosti policijske države.

Evropski kontinentalni pogled na pravno državo je tako vsaj v začetku strogo formalen. Pomembno je, da se država podreja pravu, kakovost tega prava in njegovi vrednostni temelji ne sodijo v zasnovo pravne države.

Za določanje bistva pravne države je pomembno tudi upoštevati angleško zasnovo »vladavine prava« (Rule of Law), ki določa poleg načela, da mora biti odločanje državnih organov zakonito (v skladu s pravom) in v skladu s pravno enakostjo tudi ustrezati nekaterim vsebinskim kriterijem.

Vladavino prava je mogoče doseči samo tedaj, če so zakoni objavljeni, jasni, notranje usklajeni, stabilni in zavezujoči samo za bodoča ravnanja (prepoved povratne moči). Vladavina prava mora zagotavljati pravno varnost, ki se kaže predvsem kot varovanje človekovih pravic in svoboščin. Poleg vsebinske kakovosti prava je za vladavino prava pomemben tudi postopkovni (procesni) vidik.

Opredelitev evropske kontinentalne zasnove pravne države z angleško vladavino prava nas je pripeljalo do jasnega izoblikovanja temeljnih prvin sodobne pravne države.

Prvine sodobne pravne države so:

- varovanje človekovih pravic in svoboščin
- uresničitev načela delitve oblasti
- zakoni morajo imeti nekatere bistvene lastnosti, ki zagotavljajo pravno varnost
- zakonodajna oblast mora biti podvržena ustavnosodnemu nadzoru
- izvršilna in sodna oblast morata biti podrejeni zakonu
- sodni oblasti, ki mora opravljati nadzor tudi nad odločitvami upravne oblasti mora biti zagotovljena neodvisnost.

SOCIALNA DRŽAVA (država blaginje)

Vloga države ni samo vzdrževanje družbenega ravnotežja (mir, varnost in nevmešavanje v zasebno sfero, spoštovanje pravic in svoboščin) ampak država prevzame tudi odgovornost za gospodarski razvoj in socialno blaginjo države.

Razmejitev med zasebnim in javnim področjem se podira (posegi države v zasebni sektor), gospodarske dejavnosti v državni lasti (energija, transport). Država zagotavlja raven javne blaginje z javnim šolstvom, zdravstvom, socialnim skrbstvom.

Socialna država mora biti torej še vedno pravna država, v kateri so poseganja države jasno določena z ustavno priznanimi socialno ekonomskimi pravicami, ki onemogočajo ali vsaj pomembno zmanjšujejo samovoljno odločanje upravnih organov pri dodeljevanju socialnih dobrin in storitev državljanom.

Tudi v slovenski ustavi je v 2. členu splošnih določb zapisano, da je Slovenija pravna in socialna država.

5. Kako je zgrajena državna organizacija?

Sodobna država je obsežna in zapletena organizacija, sestavljena iz številnih državnih organov, ki so jim zaupane posamezne državne funkcije. Zato, da bi vedeli ljudje, ki sestavljajo državne organe in tudi državljani, ki prihajajo v stik z njimi, katere pravice in dolžnosti ima posamezni državni organ. Vsakemu organu morajo določiti njegovo pristojnost - stvarno in krajevno pristojnost.

Državne organe delimo na več načinov:

- *glede na število oseb*, ki v posameznem organu odločajo:
enoosebni (predsednik države) in
večosebni državni organi (parlament ali vlada).

- *po načinu kako pridejo ljudje na položaje v državnih organih* razlikujemo: dedne (kralj, knez),
voljene (predsednik države, parlament), imenovane (veleposlanik) ter vsiljene organe (diktatorji).

- *glede na dejavnost (funkcijo) državnih organov* jih delimo v zakonodajne (parlament, skupščina),
upravne in sodne organe.

- *državne organe delimo tudi v oborožene in civilne*: oboroženi organi so: policija in vojska.
Vsi drugi organi so neoboroženi organi, civilni organi.

- *pomembna je tudi delitev v politične in strokovne organe*: politični organi sprejemajo temeljne državne odločitve. Za udejanjanje političnih odločitev pa skrbijo strokovno usposobljeni organi.

6. Razvrstite države po obliki vladavine.

Obliko vladavine določamo glede na to, kako je organiziran državni poglavar (šef države) in kako so urejene njegove pristojnosti ter odgovornosti. Po obliki vladavine delimo države na monarhije in republike.

MONARHIJA

Monarhijo bi lahko prevedli kot »samovlada«, kot vladavino enega.

Za monarha je značilno, da pride na oblast praviloma na podlagi dedovanja in je dosmrtni vladar.

Razlikujemo več vrst monarhij:

- *absolutna (neomejena) monarhija*: kadar je monarh najvišji in najmočnejši državni organ.

Vladarjeva oseba je nedotakljiva in vladar za svoja dejanja nikomur ne odgovarja.

- *ustavna monarhija*: monarhova oblast je omejena z ustavo in zakonodajno oblast si deli s parlamentom. Še vedno mu v celoti pripada izvršilna oblast.

- *parlamentarna monarhija (18., 19.stol.)*: vladar je izgubil zakonodajno funkcijo, saj je prešla na parlament. Upravno funkcijo opravlja vlada, ki je odgovorna parlamentu. Monarhu pripadajo le še predstavniške funkcije. Odgovornost za pomembnejša

dejanja prevzame

vlada oz. minister. (Npr. Anglija, Nizozemska, Švedska, Norveška, Belgija).

REPUBLIKA

O republiki govorimo kadar je poglavar države voljeni predsednik (voljen neposredno ali ga voli zakonodajalec). Pristojnosti predsednika so v posameznih državah različne. Pravno odgovarja le v primerih, ko gre za hude kršitve ustave in zakonov, pa še takrat v posebnem postopku. O njegovi odgovornosti odloča ali zakonodajno telo ali ustavno sodišče. Republike delimo v parlamentarne in predsedniške.

Parlamentarna republika: praviloma predsednika voli parlament. Vlada je odgovorna parlamentu.

Predsedniška republika: predsednika volijo državljani neposredno, zato je njegov položaj močnejši (ZDA). Je neposredni šef izvršilne oblasti (vlade), kar krepi njegovo vlogo v primerjavi s predsednikom v parlamentarni republiki.

Mešani sistem: prevzema prvine predsedniške in parlamentarne republike (značilen primer je Francija, kjer volijo predsednika neposredno, a vlada je še vedno podrejena parlamentu. Kasneje so ga posnemale tudi Ruska federacija in Hrvaška).

7. Razvrstite države po obliki političnega sistema.

Obliko političnega sistema določamo po razmerjih med državno oblastjo in prebivalstvom. Obliko političnega sistema delimo države v demokratične in avtokratične.

DEMOKRACIJA

O demokraciji govorimo kadar lahko večina prebivalstva bolj ali manj sodeluje pri oblikovanju državne organizacije in vpliva na njeno delovanje in ko so povprečno varovane temeljne človekove pravice in svoboščine. Oblast ne pripada posamezniku ali ozki skupini ljudi, temveč vsem ljudem, da so torej ljudje suvereni nosilci oblasti.

Bistvene značilnosti sodobne demokracije:

- ustava mora jamčiti človekove pravice in temeljne svoboščine in določiti pravna sredstva za zaščito,
- državljan mora biti zavarovan pred zlorabo državne oblasti,
- državne ustanove oblikovane po volji ljudstva,
- suverenost ljudstva, volitve
- deljena in uravnotežena državna oblast.

Demokracija je lahko neposredna ali posredna:

- *neposredna demokracija:* kadar o pomembnih družbenih odločitvah ljudje odločajo neposredno (referendum). (npr. antična Grčija, danes najdemo v vseh demokratičnih državah).

- *posredna (predstavniška) demokracija:* državljani prepustijo odločanje svojim izvoljenim predstavnikom, ki se za uveljavljanje pravic in interesov svobodno združujejo).

AVTOKRACIJA

Nasprotje demokratični je avtokratična (nasilna, samovoljna, neomejena, vsiljena – totalitarna) država. Posameznik se je dolžan podrežati državi, nima pravice nadzirati ali kritično presoјati njenega delovanja. Totalitarna država dopuščā obstoj le ene politične stranke, ni spoštovanja človekovih pravic, en sam

vrednostni sistem (ena razvojna pot).

Najbolj značilna totalitarna oblast sta bila v okviru meščanske družbe italijanski fašizem (Mussolini) in nemški nacizem (Hitler).

8. Razvrstite države po obliki državne oblasti.

Obliko državne oblasti določamo po značilnostnih razmerij, ki se med navedenimi organi razvijajo v posamezni državi. Ta razmerja obvladujejo in usmerjajo ustaljene zamisli o tem, kakšen naj bo odnos med posameznimi vejami oblasti. Te zamisli označujemo kot načelo deljene in enotne oblasti.

DELJENA OBLAST

Temeljna zahteva iz tega načela je, da morata biti zakonodajna in upravna oblast organizacijsko ločeni, med seboj uravnoteženi ter sposobni nadzirati druga drugo.

Sodni veji oblasti pa je zaradi narave njenega odločanja treba zagotoviti neodvisnost ter ji tako omogočiti nepristransko odločanje.

Dve osnovni obliki državne oblasti:

- *Parlamentarna oblika oblasti (npr. Anglija):*

odnos med parlamenom in vlado. Vlada je odvisna od zaupanja parlamenta.

Mandat (pooblastilo) za sestavo vlade podeli šef države vodji stranke, ki ima večino glasov v

parlamentu. Vlado mora potrditi parlament.

Sodstvo je tretja veja oblasti, ki ji je priznana neodvisnost od drugih dveh vej oblasti. Sodišča so pri

svojem delu strogo vezana na ustavo in zakone.

- *Predsedniška oblika (npr. ZDA):*

Poudarjena neodvisnost vseh treh vej oblasti in izrazita vloga predsednika države.

Predsednika volijo neposredno, je dejanski šef izvršilne oblasti in pripadajo mu funkcije poglavarja države.

ENOTNA OBLAST

Njegov utemeljitelj je francoski mislec J. J. Rousseau. V svojem znamenitem delu Družbena pogodba je v skladu z naukom o ljudski suverenosti osredotočil vso oblast v zakonodajnem telesu in mu nato v celoti podredil upravno oblast .

Skupščinska (ali direktorialna) oblika oblasti:

Razvila se je že v 18. stol. v Franciji, danes jo najdemo še v Švici.

Izvršilna veja oblasti ne predstavlja samostojne oblastne funkcije. Središčni položaj pripada zakonodajnemu telesu, izvršilni organ (direktorij, zvezni svet) je zgolj izvrševalec zakonodajalčevih odločitev brez lastne samostojnosti, zato ne more priti do njunih sporov, ki bi privedel do izglasovanja nezaupnice izvršilne oblasti oziroma do razpustitve zakonodajnega telesa.

V Švici je razvita predvsem neposredna demokracija.

9. Razvrstite države po obliki državne ureditve.

Oblika državne ureditve nam pove ali je država enotna (unitarna) ali sestavljena (federacija in konfederacija) in ali so razmerja med centralnimi (osrednjimi) in lokalnimi (krajevnimi) organi urejena centralistično ali decentralistično.

ENOTNA (UNITARNA) DRŽAVA (npr. Slovenija)

O enotni državi govorimo , kadar obstaja en sam center državne oblasti z enotno organizacijo oblasti in enotnim pravnim redom za celotno državno ozemlje.

Odnosi med centralnimi organi in osrednjo državno oblastjo so lahko oblikovani po načelu centralizirane in decentralizirane države.

Centralizirana država:

O centralizirani državi govorimo, kadar so krajevni organi popolnoma odvisni od osrednjih organov. Osrednji organi jih postavljajo, natančno določajo njihove pristojnosti in jim odmerjajo finančna sredstva, ter jih strogo nadzirajo pri njihovem odločanju (zakonitost in primernost).

Decentralizirana država:

Za decentralizacijo gre takrat, ko osrednja oblast prenese izvrševanje nekaterih pristojnosti na razmeroma samostojne teritorialne enote (skupnosti), osrednja oblast pa opravlja le nadzor zakonitosti. Zanj je značilno, da volijo najvišji organ lokalne skupnosti prebivalci neposredno in da so lokalni skupnosti zaupane pomembne naloge, ki jih ta samostojno opravlja v korist svojega prebivalstva.

SESTAVLJENA DRŽAVA (FEDERACIJA IN KONFEDERACIJA) (npr. ZDA)

Za sestavljeno državo je značilno, da je sestavljena iz držav – članic. Najbolj značilna primera sta federacija in konfederacija.

Federacija:

Federacija pomeni veliko trdnejšo povezanost med zvezno državo in njenimi deli. Temeljni pravni akt, na katerem temelji federacija, je zvezna ustava, ki ureja pristojnosti zvezne države in delov, ki jo sestavljajo (države, republike, kantoni, dežele...). Suverenost praviloma pripada le zvezni državi, njeni sestavni deli pa uživajo večjo ali manjšo samostojnost. Med sodobnimi federacijami so velike razlike, ki se kažejo zlasti v različni stopnji samostojnosti enot, ki tvorijo zvezno državo.

Konfederacija:

Nastane na podlagi meddržavne pogodbe s katero dve ali več držav ustanovi nekatere skupne organe, vendar se s tem ne odrečejo svoji suverenosti. Odločitve konfederalnih organov postanejo za države – članice zavezujoče šele potem, ko te nanje pristanejo. Konfederacija tako pravzaprav ni država v običajnem pomenu besede, prej bolj ali manj trajna oblika organiziranega sodelovanja, ki praviloma omogoča prehod v trdnejše povezovanje v ustanovitev federacije (enotne države).

10. Katere so značilnosti modernega prava?

Razvije se hkrati z moderno državo na enakih teoretično-filozofskih in tudi družbenoekonomskih temeljih. Za moderno pravo so značilne naslednje pravne vrednote: pravna varnost, predvidljivost pravnih ravnanj, enakost pred zakonom...

Za oblikovanje modernega prava je bila odločilna idejna zasnova liberalne držve in teorija o družbeni pogodbi.

Poudarjanje racionalnih prvin v človekovem bivanju, utemeljevanje posameznikove svobode in njegovih naravnih pravic ter zasnova liberalne in pravne države kot varuha človekove svobode.

Temeljna značilnost modernega prava je tudi njegova SEKULARNOST (ločitev države in cerkve), saj se moderno pravo oblikuje samostojno brez neposrednega podrejanja religiji.

Bistvene lastnosti modernega prava so splošnost, abstraktnost, formalizem in sistematičnost.

11. Opredelite pojem splošnosti, abstraktnosti, formalizma in sistematičnosti.

SPLOŠNOST (nasprotje je posameznost)

Se dosega z oblikovanjem pravnih norm, ki se ne obračajo na individualno določeno osebo, ampak na nedoločeno število oseb, opredeljeno s splošnimi oznakami. Splošnost je pomemben element moderne zakonodajne tehnike. Splošnost vodi k dvema vrednotama, ki ju mora pravo doseči: nepristranost in enakost.

Nepriustranost naj bi v pravu dosegli po dveh straneh:

- pravna norma ni in ne sme biti normativno izoblikovana volja posameznika, temveč rezultat kolektivnega odločanja.
- neosebnost, ki se dosega s splošnim določanjem pravnih subjektov (skupne, tipske značilnosti posameznikov).

Enakost

Norma se dviga nad individualne posebnosti posameznikov. S tem je dosežena enakost, kot poglavitna vrednota pravnega reda.

Z enakostjo se izogibamo samovolji in ima psihološki pomen (večja pripravljenost sodelovanja).

Pravna enakost pomeni, da je treba enako obravnavati subjekte, ki spadajo v isto kategorijo.

ABSTRAKTNOST (nasprotje je konkretnost)

Abstraktnost je lastnost pravne norme, da se s pomočjo simbolov in konceptov dvigne nad konkretnost in ustvari model ravnanja.

Abstraktnost pravne norme naj bi vodila k uresničevanju predvidljivosti, zanesljivosti in pravne varnosti.

Z abstraktnostjo se srečamo pri nastajanju prava, pri ustvarjanju splošnih in abstraktnih pravnih norm tudi pri njihovem uporabljanju. Gre za proces prehajanja od konkretnega k abstraktnemu ter od abstraktnega h konkretnemu oz. za probleme, ki nastajajo na poti dejstva - norme - dejstva.

FORMALIZEM

Pravni formalizem je logična posledica splošnosti in abstraktnosti. Postavlja zahtevo, da je treba pri oblikovanju in udejanjanju prava spoštovati nekatere oblikovne zahteve, ki lahko bistveno prispevajo h kakovosti pravnega urejanja.

Silogizem:

Pri katerem je zgornja premisa splošno in abstraktno pravno pravilo, spodnja premisa pa ugotovitev, da ima konkreten primer take lastnosti, kot jih terja zgornja premisa.

Pravni silogizem je najjasnejša podoba pravnega formalizma ter deduktivne logike. Formalizem odlikuje njegova logičnost. Gre za prehajanje od abstraktnega h konkretnemu in obratno.

SISTEMATIČNOST

Moderno pravo je oblikovano v sistem, ki se odlikuje s posebnimi značilnostmi.

Pravni sistem je logično skladna, notranje uravnana in neprotislovna celota pravnih norm, ki so v različnih razmerjih med seboj in v odnosu do celote. Kot vrh procesa, ki se je začel s prizadevanji za sistematizacijo, veljajo brez dvoma moderne kodifikacije, ki so odpravile pravni partikularizem in nezanesljivost pravnega prometa.

12. Opredelite povezavo med pravom in politiko in vrednotami.

PRAVO IN POLITIKA

Pravo in politika se tesno prepletata.

Pravo zmore prispevati k odpravljanju tistih političnih zablod, ki nastajajo kot posledica političnega voluntarizma, ki nastane pod vplivom iracionalne ideološke spodbude in prepričanja, da zmore politična volja predrugačiti svet, ne glede na

njegove objektivne zakonitosti.

Pravo ni nevtralnno tehnično sredstvo, temveč je družbeni pojav, ki izvira iz objektivnih družbenih razmer. Pri tem dosega svojo relativno samostojno izoblikovanost.

Pravo daje politiki s splošnostjo (in abstraktnostjo) obstojnost in trdnost, hkrati jo omejuje, saj terja politika, ko jo zajame pravo, dolgoročna, vnaprej določena in za vse enaka v enaki situaciji.

PRAVO IN VREDNOTE

Vrednote so sestavni in bistveni del človekovega življenja, saj človek išče v življenju višji smisel in poslanstvo. Pravo zato soočimo z vrednotami. Vrednote se navezujejo na pojem morale, zato se pri pravu srečamo s soočenjem prava in morale, iskanjem razlik med njima in dokazovanjem stičnih točk. Pravo in morala sta samostojni kategoriji.

Bistvena razlika med pravom in moralo je na formalni ravni, predvsem v sankciji. Pri pravu je natančno določena in zajamčena z državno prisilo, pri morali pa je bistveno, da pravila terjajo pretanjeno ravnanje posameznika pod vplivom lastne vesti.

Izjemno pomembna moralna vrednota je pravičnost, ki je zelo zaželeno družbena vrednota.

13. Opredelite pojem pravnega pravila in navedite vrste pravnih pravil.

Pravno pravilo je središčni, najpomembnejši del prava.

Pravno pravilo lahko najsplošneje opredelimo kot obvezno pravilo o obnašanju ljudi, ki je zavarovano z državno prisilo, s čimer zajamemo zgolj njegove najbolj značilne lastnosti.

Pravna pravila lahko razdelimo po različnih kriterijih: lahko upoštevamo njihovo vsebino, način njihovega nastajanja, strogost sankcioniranja...

Temeljna delitev je:

- splošna in abstraktna pravna pravila,
- konkretna in posamična pravna pravila.

Splošnost in posamičnost se nanašata na določitev pravnih subjektov, abstraktnost in konkretnost pa na določanje ravnanja.

Splošnost omogoča nepristransko in enako obravnavanje vseh, ki so vključeni v isto skupino oz. kategorijo pravnih subjektov (izrazi: vsakdo, kdor, nihče, kupec, voznik, oškodovanec...).

Posamično pravno pravilo pa se obrača na posamični pravni subjekt, ki ga opredeljujejo njegovo ime, prebivališče, sedež...

Pravno pravilo je abstraktno (npr. poskus umora) kadar določa model (tip) pričakovanega ravnanja, konkretno (npr. zabodel ga je z nožem) pa tedaj kadar gre za dejansko obnašanje, ki je v skladu z *abstraktnim predvidevanjem*.

Pravno pravilo je lahko tudi splošno in konkretno (konkretna situacija, vendar ni določeno kdo vse je lahko pravi naslovljenec) ali posamično in abstraktno (tipsko opredeljen subjekt in neko situacijo, ki še ni nastopila).

14. Sestavine pravnih pravil - primarna hipoteza in dispozicija.

Poznamo 4 sestavne dele: osrednji prvini sta DISPOZICIJA (določa vsebino vedenja in ravnanja) & SANKCIJA (pravna posledica za tistega, ki se ne ravna v skladu z dispozicijo); poleg teh dveh pa je splošno in abstraktno pravilo sestavljeno še iz PRIMARNE & SEKUNDARNE HIPOTEZE.

PRIMARNA HIPOTEZA

Je začetni del splošnega in abstraktnega pravnega pravila. Določa dejansko stanje, v katerem so se, če resnično nastopi, pravni subjekti dolžni ravnati v skladu z dispozicijo. Ker gre zgolj za abstraktno predvidevanje možnih okoliščin in dejstev, je upravičeno označevanje tega dela pravnega pravila s pojmom »hipoteza«.

PRIMARNA DISPOZICIJA

Je osrednji del pravnega pravila. V njej je zajeto bistvo pravnega pravila, se pravi določitev vedenja in ravnanja, ki ga želi doseči oblikovalec pravnih določb.

VRSTE DISPOZICIJ

Zapovedujoče in prepovedujoče dispozicije

Najstrožje dispozicije, ki zapovedujejo ali prepovedujejo določeno ravnanje, so brezpogojne ali s tujko kategorične (tudi kogentne) dispozicije. Z njimi poskuša zakonodajalec zavarovati temeljne družbene vrednote (življenje, varnost, svobodo, lastnino, zdravje...) oz. zavezuje določiti pravice in obveznosti ter začrtati jasno mejo med dovoljenim in prepovedanim. (Npr. vsak mora ustaviti pred rdečo luč).

Pooblaščujoče, izbirne in dispozitivne dispozicije

Oblikovalec pravnega pravila ne ukazuje oz. prepoveduje, ampak dopušča določeno ravnanje. Od naše odločitve je odvisno ali tako pooblastilo uporabimo ali ne. Take norme imenujemo pooblaščujoče. (Npr. upnik lahko izterja dolg od svojega dolžnika, ni pa nujno)

Izbirne so tiste dispozicije, pri katerih zakonodajalec dopušča izbiro med možnostmi, ki jih ponuja ali pa smejo njegovo dispozicijo celo nadomestiti s svojo (to so dispozitivne oz. razpolagalne dispozicije). Teh je največ v pogodbenem pravu.

Dispozicije, ki dajejo pravico do prostega preudarka

Diskrecijsko odločanje pri oblastnem odločanju, da se ne da vnaprej predvideti vseh okoliščin, ki vplivajo na sprejem odločitev v konkretnih primerih (npr. izdaja orožnega lista, pravica do pribežališča). Organu je prepuščena izbira med več dopustnimi odločitvami. Organ mora tedaj kljub večji svobodi odločanja izdati odločbo v mejah diskrecijskega pooblastila in v skladu z namenom zaradi katerega mu je bilo dano ter navesti vse razloge, ki so ga privedli do sprejete odločitve. Samo tako bo mogoče preveriti, ali je ravnal zakonito.

15. Opredelite sekundarno hipotezo in sankcijo (primeri).

SEKUNDARNA HIPOTEZA (pravna kršitev)

Na abstrakten način določa pravno kršitev in njene sestavine. O pravni kršitvi lahko govorimo, ko gre za vedenje in ravnanje, ki ni v skladu z dispozicijo. Kršitve dispozicij ne morejo imeti vselej enake teže, kar oblikovalec pravnega pravila upošteva pri izbiri zagrožene sankcije.

Kazniva dejanja (kazenski delikti)

Najhujše pravne kršitve so kazniva dejanja. So tista kazniva ravnanja, ki ogrožajo in napadajo temeljne in družbene vrednote in pomenijo hude kršitve veljavnih družbenih zapovedi in prepovedi.

Manj nevarna kazniva ravnanja so prekrški, ki ogrožajo javni red na različnih področjih družbenih odnosov (v javnem prometu, gospodarskem in finančnem poslovanju...).

Najblažja oblika kaznivih ravnanj so disciplinski postopki, ki pomenijo kršitev delovnih obveznosti in discipline.

Civilni delikti in kršitve pravic

Protipravno vedenje lahko drugemu povzroči škodo (zmanjšanje premoženja, preprečitev povečanja, povzročitev telesnih in duševnih bolečin ter strahu drugemu).

Škoda lahko nastane tudi zaradi kšitve pravic, neizpolnjevanja dolžnosti, ki so nastale zlasti s pogodbami. To imenujemo pogodbena škoda.

Za posledice pravnih kršitev mora kršitelj odgovarjati.

SANKCIJA

Sankcije so lahko tako pozitivne kot negativne.

Pozitivni ukrepi so namenjeni tistemu, ki je ravnal v skladu z dispozicijo (npr. spodbude, nagrade, subvencioniranje, olajšave...).

Sankcije za kazniva ravnanja so predvsem kazni (npr. zapor, denarna kazen).

Poznamo pa tudi opozorilne sankcije (pogojna obsodba), varnostne (prepoved vožnje) in vzgojne ukrepe (ukor).

Sankcije za civilne delikte in kršitve pravic so lahko denarna odškodnina za premoženjsko škodo in nepremoženjsko zadoščanje (kesanje) ali denarna škoda (pravična škoda) za nepremoženjsko škodo.

Sankcije za nezakonite pravne akte so ničnost, neveljavnost.

PRAKTIČNI PRIMER

Označitev oseb pri delu in pri izvajanju izrednega prevoza na cesti
8. člen

HIPOTEZA (yellow oval pointing to the first sentence)

DISPOZICIJA (red oval pointing to the underlined text in the first sentence)

(1) Osebe, ki izvajajo gradbena, vzdrževalna ali druga dela na cestah, ki niso popolnoma zaprte za promet vozil, in osebe, ki pri izrednih prevozih opravljajo delo na cestah zunaj vozila, morajo nositi oblačila živo oranžne barve z vdolanimi odsevnimi trakovi bele barve, ki so dobro vidna tudi z večje razdalje.

(3) Z globo 20.000 tolarjev se kaznuje za prekršek fizična oseba, ki ravna v nasprotju s prvim odstavkom tega člena.

SANKCIJA (green oval pointing to the second sentence)

16. Opredelite pojem pravnega akta.

Za oblikovanje pravnih pravil so potrebna zavestna človekova dejanja. Ta dejanja označujemo s strokovnim pojmom pravni akt.

Pravni akt je izraz volje, ki je namenjen ustvarjanju pravnih pravil, ta pa vodijo do pravnih učinkov, to je vedenj in ravnanj ljudi.

Včasih zadošča za pozunanjenje že ustno izražena volja (izjemoma celo same kretnje - rokovanje, kimanje...), drugič je treba izraženo voljo pisno utrditi, še več, treba jo je objaviti, če se oblikovana pravna pravila obračajo na splošno določene naslovljence pravnih norm.

Oblika (forma) je podrejena in prilagojena vsebini.

Do neskladnosti med voljo in njenim izrazom pride lahko zaradi tega, ker se napačno izrazimo, bodisi zaradi naglice, površnosti v izražanju, bodisi zaradi nezadostnega poznavanja pomenskih razsežnosti posameznih jezikovnih znakov in njihovih povezav. Do neskladja pride lahko zaradi zmote, zvijače in prisile.

V **zmoti** smo tedaj, kadar mislimo, da v resnici obstajajo nekatera dejstva, toda teh dejstev v resnici ni ali pa so bistveno drugačna. Pri tem gre lahko za dejansko ali pravno zmoto.

Dejanska zmota je lahko zmota o predmetu, njegovi kakovosti in količini.

Pravna zmota je kadar oblikovalec pravnega ne pozna pravnih posledic pravnega akta ali pravnih ovir za sklenitev veljavnega pravnega akta.

Tudi pri **zvijači (prevari)** gre za zmoto, toda do te zmote pride zaradi naklepnega dejanja posameznika, ki drugega namenoma spravi v zmoto, da bi druga stran sodelovala pri oblikovanju pravnega akta ali da bi pristala na težje pogoje.

O **prisili** govorimo tedaj, kadar en subjekt uporabi silo ali grožnjo zato, da bi drugega pripravil do sodelovanja pri oblikovanju pravnega akta. Prisila je lahko neposredno telesna ali pa se kaže v grožnjah, ki se lahko nanašajo na posege v človekovo integriteto ali v njegovo dostojanstvo.

Vse tri oblike so nedopustne, ki privedejo do razhajanja med voljo in njenim zunanjim odrazom, zato jih zadenejo sankcije.

17. Katere so oblikovne prvine pravnih aktov?

Sestavine pravnih aktov so (vprašamo se):

Kdo je oblikovalec

Oblikovalci pravnih aktov so pravni subjekti (fizične in pravne osebe).

Odločitev o tem, kateri subjekti smejo sprejemati posamezne vrste pravnih aktov, je prepuščena ustavodajalcu ter zakonodajalcu.

Pristojnost državnih organov za izdajanje pravnih aktov mora biti posebej natančno urejena. Pristojnost za izdajo pravnega akta se dodeli tistemu organu, ki je najbolj usposobljen za izdajo posamezne vrste oblastnih aktov z načelom delitve oblasti. Potrebno je določiti, kako se opravlja nadzor nad spoštovanjem pristojnosti ter sankcije za kršitev pravil o pristojnosti.

Tudi pri neoblastnih aktih je potrebna jasna določitev, kdo sme oblikovati posamezno vrsto neoblastnega akta ter kdaj je posamezen subjekt usposobljen za tako oblikovanje, saj mora za sklenjeni akt prevzeti tudi odgovornost.

S kakšnimi dejanji nastane vsebina

Postopek je pot, način nastajanja posameznega pravnega akta. S postopkovnimi pravili določimo dejanja, ki jih je treba opraviti, da bi nastal vsebinsko dovolj premišljen in pravno pravilen akt. Postopek naj omogoči, da bodo celovito ugotovljena vsa dejstva, ki vplivajo na oblikovanje vsebine pravnega akta ter da bo pravni akt pravno-tehnično oblikovan tako, da bo mogoče brez posebnih zapletov razbrati njegovo vsebino.

Podrobno izdelana in zelo obsežna pravila urejajo upravni postopek ter sodne postopke (zlasti kazenski in pravdni postopek). Kjer je natančno določanje rokov, poskuša zakonodajalec doseči dovolj hitro odločanje z uporabo nedoločnih pojmov, kot so: odločiti v razumnem roku, kakor hitro je mogoče, brez nepotrebnega odlašanja.

Kako postane vsebina razpoznavna za tiste, ki jim je akt namenjen

Pri oblastnih, splošnih in posamičnih pravnih aktih, je pisna oblika samoumevna. Pri splošnih pravnih aktih ne zadošča, da so sestavljeni v pisni obliki, na katere se splošni akt obrača, mora biti ustrezno objavljen v naprej predvidenih uradnih glasilih. Zgolj pisna oblika in objava omogočata uresničevanje predvidljivosti, zanesljivosti in trajnosti pravnega urejanja. K utrjevanju pomembnosti posamezne vrste pravnega akta prispevajo svečani obredi, ki spremljajo nastajanje posameznega pravnega akta, če gre za oblastne pravne vire (splošne ali posamične). V obrednost sodi opremljenost prostora, v katerem poteka odločanje, različna razporeditev udeležencev v postopku, posebno obredno obnašanje ob podpisovanju pomembnih meddržavnih pogodb... O pomembnosti dogajanja prispevajo posebna oblačila udeležencev v postopkih sodnikov, državnih tožilcev, pravobranilcev in odvetnikov ter natančna prostorska razporeditev za sodnike in druge udeležence v sodnih postopkih v sodnih dvoranah.

18. Opredelite splošni pravni akt. Kateri so drugi pravni viri?

Splošni pravni akti so vsebinsko in oblikovno zavezujoča pravna podlaga za nastajanje posamičnih pravnih aktov in usmerjanje pravno oblikovanih ravnanj. V teh aktih se pravno oblikujejo zamisli o urejenosti družbenega življenja. Splošni pravni akti ostajajo temeljno merilo pravnosti, nezamenljiv kriterij za presojo, ali je pravno odločanje in vedenje usklajeno z vnaprej postavljenimi pravnimi modeli.

OBLASTNI SPLOŠNI PRAVNI AKTI

Ustava

Je temeljni, najvišji splošni pravni akt, s katerim se oblikuje organizacija državne oblasti ter pravno uredijo odnosi med ustavo in posamezniki z razglašanjem temeljnih človekovih pravic in svoboščin.

V ustavi so določno izražena temeljna načela, ki naj usmerjajo celotno pravno dogajanje v državno organizirani družbi.

Ustava je izrazit pravni dokument, v katerem vselej odsevajo temeljne filozofsko – politične zamisli o usmerjanju posamezne družbe.

Moderna zasnova ustave se je jasno izoblikovala kot temeljna politična zahteva, utemeljena v liberalni zasnovi novodobne države – prva ameriška ustava leta 1787.

Angleško ustavo sestavljajo običajna pravila o razmerjih med oblastjo in pravni akti.

Ob formalnem pojmu ustave (vključuje opredelitev bistvene ustavne tvarine in temeljne oblikovne značilnosti ustave) se je tako izoblikoval še materialni pojem ustave, pri katerem je bistvena ustavna vsebina, ki je lahko zajeta v različnih splošnih pravnih aktih, pa tudi v ustavnih običajih.

Zakon

Poleg ustave je zakon najpomembnejši splošni pravni akt.

Pri zakonu ločimo med zakonom v formalnem in materialnem pomenu.

Pri formalni opredelitvi zakona nas ne zanima njegova vsebina, temveč njegove oblikovne sestavine in mesto v hierarhiji pravnih aktov. Sprejme ga zakonodajni organ po vnaprej določenem zakonodajnem postopku, da sam akt nosi ime zakon, da je ustrezno razglašen in objavljen ter da je po svoji moči takoj za ustavo.

Zakon v materialnem (vsebinskem) pomenu je splošni pravni akt, iz katerega je mogoče oblikovati splošne in abstraktne pravne norme, ne glede na to, ali v celoti ustreza tudi oblikovnim kriterijem zakona.

Zakon je podrejen ustavi, ta mu določa oblikovne in vsebinske kriterije.

Zakonik – kodeks: gre za zakonodajalčev pravni akt, s katerim poskuša celovito in sistematično urediti širše področje družbenih odnosov. Francoski civilni zakonik (1804) – začetki kodifikacij.

Podzakonski akti

Uredba je osrednji splošni akt vlade, ki nastane z zakonsko močjo. Posebna vrsta uredb z zakonsko močjo so uredbe v sili, ki jih sprejme vlada (ali šef države) v izrednih razmerah ali v vojnem stanju, ko razmere terjajo hitro sprejetje odločitve.

Pri uredbah, ki imajo izvršilno naravo, urejajo le način izvrševanja pravic in dolžnosti pravnih subjektov, brez kakršnihkoli posegov v pravice in dolžnosti. Zakonodajalec lahko da vladi splošno pooblastilo za sprejemanje izvršilnih predpisov in tedaj je vladi prepuščena presoja, ali je potrebno izdati izvršilni predpis. Izvršilno – upravni organi izdajajo tudi pravilnike, odredbe, navodila...

NEOBLASTNI (AVTONOMNI) SPLOŠNI PRAVNI AKTI

Država se na nekaterih področjih delno odreka oblastnemu urejanju družbenih odnosov in prepušča to urejanje samoupravnim lokalnim skupnostim in različnim funkcionalnim organizacijam (npr. gospodarskim družbam ter organizacijam, ki se ukvarjajo z negospodarskimi dejavnostmi).

Samoupravljanje naj bi prispevalo k večji primarni učinkovitosti (ravnanju, ki je v skladu z dispozicijo). Država določa meje, v katerih se lahko uresničuje avtonomno pravno urejanje, da ne bi prišlo do razvrednotenja pravnega sistema in nespoštovanja temeljnih prvin in načel pravnega reda.

Kriteriji za oblikovanje avtonomnega pravnega reda so določeni v ustavi in zakonih.

K avtonomnim pravnim aktom prištevamo kolektivne pogodbe, ki nastajajo na področju delovnih razmerij ter statute ipd...

DRUGI VIRI SO:

- pravni običaji kot svojevrsten pravni vir,
- sodna praksa in sodni precedensi,
- pravni viri mednarodnega in evropskega prava.

19. Posamični pravni akti - pojem, vrste, primeri.

Posamični pravni akt je pravni akt, ki svoje naslovljence določa poimensko. Na podlagi splošnega akta se potem izdajo posamični pravni akti za vsakega naslovljenca. Vse posamične pravne akte lahko razdelimo na oblastne in neoblastne glede na subjekte, ki jih oblikujejo, njihove pristojnosti oz. sposobnosti in tudi učinke pravnih aktov.

OBLASTNI POSAMIČNI AKTI

So akti, ki jih izdajajo državni organi pri izvrševanju svojih pristojnosti ter z njimi enostransko zavezujejo pravne subjekte. To so upravni in sodni akti.

Upravni akti

Izdajajo jih upravni organi (pa tudi organi samoupravnih skupnosti, podjetij in organizacij, če so pooblašteni za nekatere naloge državne uprave), ki enostransko zavezujejo pravne subjekte. Glede na učinke, ki jih ustvarjajo posamični upravni akti, ločimo oblikovalne in ugotovitvene pravne akte. Najpomembnejši posamični upravni akt je upravna odločba, s katero upravni organ izda bodisi po uradni dolžnosti ali na zahtevo stranke. Pravilno izveden upravni postopek naj bi omogočil nastanek zakonite upravne odločbe. Pritožnik lahko sproži upravni spor. Ko je pritožbena pot izčrpana, nastopi dokončnost in pravnomočnost.

Sodni akti

Sodni akti so oblastni akti, s katerim sodišče na podlagi ustave in zakonov (v kazenskem, pravnem, nepravdnem..) odločajo o zadevah, ki terjajo sodno odločanje. Sodno odločanje je izredno pomembno za zavarovanje človekovih pravic ter varnost pravnih razmerij sploh. Osrednji sodni akt je sodba, sodišča pa izdajajo tudi sklepe (sodne odločbe - oboje skupaj). Tudi sodni postopki zagotavljajo pravico do pritožbe. Ko je sodba pravnomočna, je sodba tudi izvršljiva.

ZASEBNI PRAVNI AKTI (PRAVNI POSLI)

Pravni posli so zasebni posamični pravni akti, s katerimi urejajo medsebojna razmerja pravni subjeki, posamezniki in tudi pravne osebe, ki nimajo lastnosti izvrševalcev javne oblasti ali vsaj ne nastopajo kot nosilci oblasti pri sklepanju pravnih poslov. Za razliko od oblastnih posamičnih aktov, ki se jim moramo podrejati ne glede na to ali z njimi soglašamo, je za pravne posle značilno, da nastanejo le tedaj, če jih pravni subjeki želijo skleniti. To njihovo svobodo odločanja označujemo kot avtonomija volje. Bistvena prvina pravnega posla so subjeki, volja in namen pravnega posla ter njegova oblika. Najpogostejša oblika pravnega posla je pogodba.

20. Vakacijski rok in veljavnost pravnih aktov.

Veljavnost splošnih pravnih aktov razumemo kot njihovo obveznost, in sicer glede na to, v katerem prostoru veljajo, katere pravne subjekte zavezujejo in kakšna je njihova časovna veljavnost.

Splošni pravni akti veljajo na celotnem državnem ozemlju.

V unitarni državi (npr. Slo) splošni pravni akti osrednje oblasti veljajo na celotnem državnem ozemlju, splošni akti organov lokalne samouprave pa le na območju lokalnih skupnostih.

V federalni državi pa je krajevna veljavnost odvisna od ureditve razmerij med zvezno in federalno oblastjo.

Kadar gre za urejanje razmerij med državljani ali pravnimi osebami različnih držav uporabljamo tuje pravo, to določa mednarodno zasebno pravo.

Pri personalni veljavnosti velja, da splošni pravni akti veljajo za vse pravne subjekte, za državljane in tujce, ki so na ozemlju določene države.

Na podlagi mednarodnih pravil in dogovorov so izjeme: diplomati, konzularni predstavniki in predstavniki mednarodnih organizacij.

O časovni veljavnosti splošnega pravnega akta govorimo tedaj, kadar imamo v mislih obdobje med začetkom in prenehanjem veljavnosti. Splošni pravni akt začne veljati, ko je objavljen v ustreznem uradnem glasilu (npr. Uradni list) načeloma po petnajstih dneh. Ta rok (vakacijski rok) se lahko podaljša ali tudi izjemoma skrajša.

21. Pojem pravnega razmerja, nastanek in prenehanje pravnega razmerja.

Zaradi omejenosti dobrin je za vrsto družbenih odnosov značilno nenehno tekmovanje in nasprotovanje med ljudmi, ki pogosto privede tudi do bolj ali manj ostrih in težko obvladljivih sporov (konfliktov). Prav v tej vrsti odnosov so iskali vzroke za nastanek državne oblasti in prava. Pravna razmerja lahko zato preprosto opredelimo kot tiste družbene odnose, ki so zaradi svojih posebnih značilnosti pravno urejeni in zavarovani z močjo (prisilo) države. V tako opredelitev so združili vsebinsko in oblikovno stran pravnega razmerja. Pravno urejanje družbenih odnosov vnaša v te odnose vsaj relativno urejenost in predvidljivost ter preprečuje neobvladljivo in nasilno razreševanje sporov.

Če pravno razmerje razčlenimo, ugotovimo naslednje bistvene sestavine iz katerih je sestavljeno:

- iz pravnih subjektov (udeležencev),
- iz pravic in dolžnosti, ki se spletejo med njimi ter
- iz predmeta in namena pravnega razmerja, ki ga običajno poimenujejo cilj, ki ga pravni subjekti morajo ali želijo doseči z oblikovanjem ustreznega pravnega razmerja.

Iz opredelitve pravnega razmerja izhaja, da morata biti za njegov nastanek in poznejši razvoj izpolnjena dva temeljna pogoja. Obstajati morajo splošna in abstraktna pravna pravila, ki določajo model posameznega pravnega odnosa, njegove bistvene sestavine, način oblikovanja, spreminjanja in prenehanja. Za uresničitev predvidenega pravnega razmerja v vsakdanjem življenju pa morajo nastopiti konkretna dejstva.

22. Katere so sestavine pravnega razmerja?

PRAVNI SUBJEKTI

Pravni subjekti kot nosilci pravic in obveznosti so temeljna sestavina pravnih razmerij.

Pravice in obveznosti imajo svoj smisel zgolj tedaj, če jih vežemo na nastanek, razvoj in prenehanje pravnih subjektov, tako posameznikov kot skupin oz. organizacij.

Nosilec pravic in obveznosti je lahko fizična in pravna oseba.

Čeprav je pojem pravni subjekt vezan na človeško bitje, ne kaže pozabiti, da je ta

pojem pravna konstrukcija. Danes ima vsak človek pravico biti priznan kot pravni subjekt.

Pravna osebnost človeka je vezana na telo, ne pa na njegovo zavest ali voljo. Obstoje fizične osebe je zamejen le z rojstvom in smrtjo, spočet otrok pa s pomočjo pravne fikcije pridobi nekatere pravice. Pravni red daje fizičnim osebam pravno, poslovno in deliktno sposobnost.

Pravne osebe so organizacijske celote sestavljene iz ljudi in sredstev za uresničevanje pravno dopustnih ciljev. Fizične osebe so naravne, pravne osebe pa umetne. Pravne osebe so država, lokalne skupnosti, javna podjetja in zavodi ter društva, zadruga, gospodarske družbe...

PRAVICE IN DOLŽNOSTI

O pravici govorimo, kadar je pravni subjekt na podlagi splošnega in abstraktnega pravila upravičen do določenega ravnanja. Pri splošnem in abstraktnem določanju pravic ne zadošča zgolj vsebinska, bolj ali manj natančna, opredelitev ravnanja, temveč je za pravico bistveno, da je to ravnanje ustrezno pravno zavarovano. Določena mora biti možnost, da bo uporabljena pravna sankcija, če bo prišlo do kršitve pravice.

Osebnostne pravice so pravice, ki varujejo človekovo osebnost, njegovo telesno in moralno bistvo. Njihove najpomembnejše značilnosti so absolutnost, kar pomeni da jih lahko uveljavljamo proti vsakomur, proti državnim organom in tudi posameznikom. Te pravice so neprenosljive in ne zastarajo. Nihče nam jih ne sme odvzeti, tudi odpovedati se jim ni mogoče ali jih prenesti na koga drugega.

K *absolutnim pravicam* prištevamo stvarne pravice (zagotavljajo neposredno oblast nad stvarmi; najpomembnejša je lastninska pravica, služnostna pravica in zastavna pravica) in pravice intelektualne lastnine (sem spadajo avtorske in iznajditeljske pravice; te priznajo avtorja in mu hkrati omogočajo premoženjsko izkoriščanje njegove stvaritve).

Relativne pravice je mogoče uveljaviti le med strankama pravnega razmerja (pravni posel, kršitev).

Pravna dolžnost, kot nasprotna odslikava pravice je sestavljena iz dveh prvin: iz obveznosti in sankcije. Obveznost terja od naslovljenca, da ravna na določen način, sankcija pa je pravna posledica, ki nastopi zaradi neizpolnitve obveznosti.

O *dolžnostnem upravičenju* pa govorimo tedaj kadar je nosilec pravice dolžan to pravico tudi izvrševati, se pravi da pravice in dolžnosti ni mogoče ločiti. (Npr. starševska pravica, kajti starši imajo pravico in dolžnost skrbeti za svoje otroke. Se pravi, da se tej pravici ne morejo odpovedati. Če je ne izvršujejo odgovarjajo za pravno kršitev).

Vpliv časa na izvrševanje pravic in dolžnosti

Čas je v pravu pomembno dejstvo. Vpliva na nastanek, spreminjanje in prenehanje pravic in dolžnosti v konkretnih pravnih razmerjih.

NAMEN IN PREDMET PRAVNEGA RAZMERJA

Namen pravnega razmerja je razumeti neposredni cilj, ki ga poskušamo doseči. Nameni ali cilji pa so seveda različni. Drugačni so takrat ko gre za zavarovanje javnih interesov in takrat, ko uresničujemo predvsem svoje zasebne interese. Namen je lahko izrazito gospodarski, pridobiten, lahko pa z oblikovanjem pravnih razmerij uresničujemo nepremoženjske cilje.

Njegov predmet, ki je praviloma stvar oz. dobrina, zaradi katere nastanejo pravice in obveznosti v posameznem pravnem razmerju. Najlažje zaznaven je v tistih pravnih razmerjih, kjer nastanejo pravice in obveznosti subjektov v zvezi s kakšno stvarjo.

Temeljne delitve stvari:

- stvari ki so in ki niso v pravnem prometu,
- nepremičnine in premičnine,
- potrošne in nepotrošne stvari,
- nadomestne in nenadomestne stvari,
- deljive in nedeljive,
- telesne in netelesne.

23. Varstvo pravnega razmerja?

Temeljni namen prava je doseganje družbene urejenosti in varnosti ter preprečevanje zasebnega nasilja. Če se sporom ni mogoče izogniti, si je treba vsaj prizadevati za rešitev po mirni poti. Organizirano vnaprej določeno oblastno pravno varstvo zagotavljajo državni organi. Dolžnost pravnega varstva je naložena upravnim in sodnim organom. Če udeleženci pravnega razmerja ne najdejo mirne rešitve spora, lahko prepustijo razreševanje izbranim razsodnikom.

Upravno varstvo

Upravno varstvo je namenjeno varstvu pravice, obveznosti ali pravnih koristi pravnih subjektov v konkretnih upravnih zadevah.

Kazensko pravno varstvo

Kazensko pravno varstvo zagotavljajo sodišča v kazenskem postopku, ki se začne na predlog državnega ali zasebnega tožilca.

Civilnopravno varstvo

Civilnopravno varstvo zajema obravnavanje in odločanje v sporih, ki nastajajo v osebnih, družinskih in premoženjskih pravnih razmerjih.

Upravne odločbe se prisilno izvršijo bodisi v upravni bodisi v sodni izvršbi. Kazenske pravne odločbe se izvršujejo po pravilih, ki jih določa postopek za izvrševanje kazenskih sankcij. Civilnopravne odločbe pa v posebnem sodnem izvršilnem postopku.

24. Aktualno dogajanje v EU - pravnopolitične spremembe institucije EU.

25. Zgodovinski razvoj EU

EU je samosvoj način povezovanja evropskih držav.

Razvoj EU odločilno vpliva na pojmovanje moderne države in na njeno preoblikovanje v postmoderno državo, ob vse bolj očitnih dejavnikih globalizacije.

Zamisli o evropskem povezovanju so bile še posebej pogoste v 18. in 19. stoletju. Nov zagon jim je dala najprej 1. in nato še 2. svetovna vojna, ko je postalo jasno, da Evropske države brez sodelovanja in povezovanja niso bile sposobne rešiti nakopičenih problemov ter zagotoviti trajen mir in blaginjo.

Prvi korak k evropskemu združevanju je bila **pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo**, sklenjena leta 1951 (ta skupnost je obstajala do leta 2002).

Nastala je kot poskus uresničitve zamisli francoskega zunanjega ministra Roberta Schumana, da bi celotno francosko in nemško proizvodnjo premoga in jekla podredili skupni organizaciji h kateri bi lahko pristopile tudi druge evropske države.

Šlo je nedvomno za izvirno zamisel, saj so se poleg Francije in Nemčije vključile še Belgija, Italija, Luksemburg in Nizozemska. Ker se je ustanovitev te skupnosti izkazala kot koristna, so se nadaljevala prizadevanja za širjenje evropskega povezovanja.

Tako so leta 1957 sklenili **pogodbo o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti** ter **pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo**. Pogodbi sta začeli veljati v začetku leta 1958.

Ob ustanovitvi teh skupnosti je bilo določeno, da bodo imele vse tri skupnosti skupen parlament in sodišče, vsaka skupnost pa svoj svet in komisijo. Leta 1967 pa so skupnosti dobile enotno institucionalno zgradbo, h kateri je bilo dodano še računsko sodišče.

Nekatere pomembne spremembe v delovanju skupnosti je prinesel enoten evropski akt leta 1987, ki naj bi pospešil dejansko oblikovanje skupnega trga.

Zares odločilen mejnik v razvoju evropskega združenja pa je nedvomno pogodba o evropski uniji, ki so jo podpisali leta 1992 v maastrichtu. s to pogodbo, veljati je začela 1993 so se vse tri obstoječe skupnosti združile v evropsko unijo ob oblikovanju t.i. »evropskega templja«, ki stoji na treh »stebrih«.

Prvi sestavljajo določbe ustanovitvenih pogodb vseh treh evropskih skupnosti. Drugi predstavlja skupno zunanjo in varnostno politiko. Tretji pa pomeni sodelovanje na področju pravosodja in notranjih zadev.

Pomembna sprememba je tudi oblikovanje določil o vzpostavitvi evropske monetarne unije ter uvedbi skupne denarne enote.

Dodatne spremembe v delovanje EU in Evropske skupnosti sta prinesli amsterdamska pogodba ter pogodba iz Nice.

AMSTERDAMSKA POGODBA je okrepila vlogo evropskega parlamenta, spremenila je postopek imenovanja komisije in delno njeno sestavo ter utrdila vlogo računskega sodišča.

POGODBA IZ NICE je prilagodila delovanje EU ob napovedanem občutnem širjenju EU z vstopom novih članic.

26. Pravni red EU (novejša zakonodaja EU) - primarna in sekundarna zakonodaja.

Pravo EU velja za samostojen pravni red, neposredno nadrejen pravnim redom članic in se uporablja v državah - članicah neposredno.

Evropski pravni red je celota predpisov, političnih usmeritev, praks in obveznosti, ki so nastale v procesu razvoja Evropske unije, sestavljen pa je iz primarne in sekundarne zakonodaje.

PRIMARNI PRAVNI VIRI

so ustanovitvene pogodbe, ki so ustvarile skupnost in predstavljajo vsaka svoj pravni temelj za ustanovitev in delovanje posameznih skupnosti. Med primarne vire sodijo tudi dopolnitve pogodb, pristopne pogodbe, ki so jih sklenile države članice in vse pogodbe med Skupnostjo in tretjimi državami.

Politično in gospodarsko združevanje evropskih držav je utemeljeno s štirimi pogodbami:

1. Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo ali Pariška pogodba,

- Sklenjena 1951, konec 2002 (torej ne velja več!).
- Sklenile so jo Francija, Nemčija, Nizozemska, Belgija, Luksemburg in Italija.

2. Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti, ki sta skupaj znani pod imenom Rimska pogodba in 3. Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo

- Sklenjeni 1957, veljati 1958.

- Ustanovne članice so bile Francija, Nemčija, Nizozemska, Belgija, Luksemburg in Italija.

Primarni cilji pogodb so bili:

Oblikovanje skupnega trga, ki bi zagotavljal prost pretok blaga, storitev, kapitala, prosto gibanje oseb in skupne politike (kmetijstvo, transport, konkurenca).

4. Pogodba o ustanovitvi Evropske unije ali Maastrichtska pogodba

Zaradi razvoja in širitve skupnosti z novimi državami članicami pa so bile te pogodbe deležne nekaterih vsebinskih sprememb in dopolnitev. Leta 1987 tako stopi v veljavo **Enotna evropska listina**, konec devetdesetih je podpisana **Amsterdamska pogodba**, širitev Evropske unije pa omogoči **Pogodba iz Nice**.

SEKUNDARNI PRAVNI VIRI

Sekundarne pravne vire **sprejemajo institucije Skupnosti**. To je tudi ena izmed razlik med primarnimi in sekundarnimi pravnimi viri, saj pri prvih državah - članicah sodelujejo precej bolj intenzivno (ratifikacija v nacionalnem parlamentu), pri drugih pa **sodelujejo le prek svojih predstavnikov** v institucijah Skupnosti.

Sekundarni pravni viri so zelo pomembni predvsem zaradi tega, ker se z njihovo pomočjo razvija pravni sistem EU. Vsaka ustanovitvena pogodba predpostavlja svoje akte sekundarne zakonodaje.

Tvorijo jih:

- **uredbe**, zavezujoče v vseh svojih elementih, katere je mogoče neposredno prenesti v zakonodajo vsake države članice,
- **direktive**, ki načeloma niso neposredno uporabne, temveč obvezujejo le države članice, da uredijo neko pravno področje skladno s cilji direktive in
- **odločbe**, zavezujoče le za tistega, na katerega so naslovljene.

Poleg teh pravnih aktov, katerih učinki so zavezujoči za države članice, ustanove skupnosti in v številnih primerih tudi za državljane držav članic, lahko svet EU in evropska komisija sprejmeta **priporočila**, ki predlagajo določeno smer obnašanja, in **mnenja**, ki ocenjujejo trenutni položaj ali določena dejstva v Uniji ali v državah članicah. Nista pravno zavezujoča.

27. Spremembe političnih sistemov - iz avtokracije (komunizma) v demokracijo.

28. Institucionalna zgradba EU

EU sestavljajo Svet ministrov, Evropska komisija, Evropski parlament, Sodišče Evropskih skupnosti in Računsko sodišče.

Svet ministrov

Je najpomembnejši organ EU. Sestavljajo ga predstavniki vlad držav-članic.

Skupaj s parlamentom:

- sprejema pravne akte EU ter njen proračun,
- sklepa mednarodne pogodbe,
- usklajujejo ekonomsko politiko držav-članic,
- sprejema odločitve v zvezi s skupno zunanjo in varnostno politiko...

Evropska komisija

Je izvršilni organ EU. Sestavljajo jo neodvisne osebe (komisarji), in sicer po en član iz vsake države-članice. Komisija skrbi zlasti za izvrševanje pogodb in drugih pravnih aktov EU.

Evropski parlament

Je najširše telo. Njegove poslance volijo v vseh državah-članicah na neposrednih in splošnih volitvah. Svoje zakonodajne pristojnosti rešuje skupaj s Svetom.

Pomembne pristojnosti ima tudi glede nadzora nad delovanjem Komisije ter pri sprejemanju proračuna.

Sodišče evropskih skupnosti

Postavljeno je v sam vrh sodnih organov EU. Zagotavlja spoštovanje evropskega prava pri njegovi razlagi in uporabljanju. Nadzor nad zakonitostjo porabe proračunskih sredstev opravlja Računsko sodišče.

29. Veliki pravni sistemi.

Vsak pravni sistem posamezne države je posebna celota z jasno izraženimi lastnostmi, ki so pogojene z razmerami politično organizirane družbe, ki jo oklepa pravni sistem: z materialnim temeljem, z njeno ideologijo, vrednotami, zgodovinskim razvojem, znanostjo...

Sodobne pravne sisteme razvrstimo v naslednje velike pravne sisteme:

EVROPSKI (KONTINENTALNI) PRAVNI SISTEM

Evropski pravni sistem izhaja iz rimskega prava. Ta sistem temelji na splošnih in abstraktnih pravnih pravilih ter univerzalnih pravnih načelih zakonodajalca. Sodstvo je podrejeno pravnim pravilom zakonodajalca. Kot temeljne značilnosti evropskega pravnega sistema označimo privilegiran položaj zakonodajalca, vztrajanje pri jasno razpoznavnem in notranje usklajenem pravnem sistemu ter načinu pravnega odločanja, ki ohranja zvestobo zakonodajalca in s tem uresničuje temeljne pravne vrednote (zakonitost ter pravno varnost in predvidljivost).

ANGLO - AMERIŠKI PRAVNI SISTEM

Ko imamo v mislih angleško pravo, se uporablja oznaka common law (sistem občega prava). Angleško pravo je po svojem zgodovinskem nastanku in po svojih značilnostih sodniško pravo (judge made law), kar ga loči od evropskega kontinentalnega pravnega sistema.

Najpomembnejši viri so:

- *običaji* v taki podobi, kot so jim jo dali pravniki oziroma sodniki kraljevskih sodišč
- *zakon*, ki je podrejen občemu pravu. Sodnik uporabi zakon samo, če so v njem nedvoumne in natančne določbe, drugače sodnik odloči po občem pravu
- *sodni precedensi (osrednji pravni vir)*, na katere se sodniki zaradi zgodovinsko pravne kulture in pravniške vzgoje čutijo izjemno vezani.

ISLAMSKO PRAVO

Islamsko pravo je izrazit primer tradicionalnega verskega pravnega sistema. Osrednji pravni vir je Koran (sveta muslimanska knjiga), zbirka božjih zapovedi. Temeljna značilnost islamskega prava je nadrejenost verske zapovedi nad pravno zapoved. V nekaterih državah so islamsko pravo odpravili (v Turčiji, Albaniji, bivši Sovjetski zvezi). Poleg islamskega prava prištevamo še hindujsko pravo in druge pravne sisteme Daljnega vzhoda in Afrike, pri čemer pripada tem pravom omejena in podrejena vloga v okviru celovitega normativnega sistema posamezne državne skupnosti.

